

تأثیر تکنولوژی جدید در کتابداری ایران

«دکتر طاهره علومی»

صرف نظر از بیشتر کتابخانه‌های قدیم ایران که سه صورت سلطنتی، مذهبی و خصوصی داشت و کتابها در آنجا به عنوان يك ارثیه قیمتی و با ارزش، بدون داشتن گردش و دادن امانت، نگهداری می شدند، در قرون گذشته و بخصوص پس از اسلام، به تأسیس و تشکیل کتابخانه‌های بزرگی بر می خوریم که بیشتر مربوط به حوزه‌های علمیه و مدارس نظامیه است. البته، چون در آن روزگار، خواندن و نوشتن همگانی نبود، و همچنین به دلیل بعضی مقتضیات اجتماعی و فرهنگی دیگر، این کتابخانه‌ها در دسترس عموم قرار نداشت.

پس از انقلاب مشروطیت و متعاقب تغییرات اجتماعی و ارتباط بیشتر با کشورهای پیشرفته آن زمان، وظایف کتابخانه‌ها در ایران تغییر کرد و از صورت مجموعه‌های بسته و خصوصی خارج شد و در خدمت اشاعه مستقیم اطلاعات و فرهنگ عامه قرار گرفت؛ به طور کلی، در این مقطع زمانی، با اختراع صنعت چاپ و انتشار عناوین گوناگون کتابها، روزنامه‌ها و مجلات، و تأسیس مدارس و توسعه سواد عمومی، کار کتاب و کتابخانه رونق گرفت.

اولین دوره‌های آموزش مسائل کتابداری در ایران، در سال ۱۳۱۷ ه. ش. شروع شد، و بر همین اساس، شاید بتوان سیر آموزش کتابداری در ایران را به دو دوره مشخص تقسیم کرد:

- اولین دوره از حدود سالهای ۱۳۱۷ تا ۱۳۴۵؛

- دومین دوره از حدود سالهای ۱۳۴۵ تا به امروز.

در اولین دوره، چندین نوع کلاسهای آموزش کتابداری کوتاه مدت تشکیل می شد که معمولاً طول مدت آنها از يك تا شش ماه متفاوت بود؛ این کلاسها را غالباً وزارت-

فرهنگ و یا آموزشگاههای تربیت معلم و دانشگاه تهران تشکیل می‌دادند و پس از اتمام دوره، برای شرکت کنندگان - که اغلب از کارمندان دولت بودند - گواهینامه کتابداری و بایگانی صادر می‌کردند. ولی به علت پایین بودن سطح آموزش، از طریق فارغ التحصیلان این دوره‌ها نیز مشکلات اداره کتابخانه‌های آن زمان هرگز به خوبی حل نشد؛ زیرا به علت عدم آگاهی و یا نبود امکانات اقتصادی، در واقع هدف اساسی آموزش کتابداری کوتاه مدت - که باز آموزشی مسائل نظری و تکنیکی برای رشد حرفه کتابداری در حین کار می‌تواند باشد - کاملاً به اشتباه، مورد استفاده قرار می‌گرفت.

در دومین دوره که تقریباً از سال ۱۳۴۵ شروع می‌شود، وضعیت آموزش کتابداری در کشور تغییر و تحول اساسی پیدا کرد و گروه آموزش کتابداری در دانشگاه تهران شکل گرفت. همچنین به علت پیشرفتهای اقتصادی و اجتماعی نسبی در کشور و در نتیجه به وجود آمدن کتابخانه‌های جدید، احتیاج به کتابداران حرفه‌ای و متخصص کاملاً محسوس بود؛ بنابراین، در دانشکده علوم تربیتی دانشگاه تهران، به تدریج برای ایجاد رشته فرعی و دایر کردن دوره لیسانس و فوق لیسانس کتابداری، برنامه‌ریزی و اقدام شد.

در حدود همین سالها، «کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان»، «انجمن کتابداران ایران» و «مرکز خدمات کتابداری» نیز آغاز به فعالیت کردند و با حمایت آنها و بخصوص دایره سوادآموزی وزارت فرهنگ و هنر (وزارت ارشاد اسلامی) و برنامه‌های آموزش کتابداری کوتاه مدت به منظور بالابردن سطح دانش کارمندان کتابخانه‌های مختلف، در تهران و برخی مراکز استانها شکل گرفت که در پیشبرد کار کتابداری کاملاً مؤثر بود.

از سال ۱۳۴۷ دانشکده علوم تربیتی دانشگاه تبریز، به تدریج برنامه آموزش کتابداری در سطح لیسانس و سپس فوق لیسانس را به اجرا درآورد و یک سال بعد، مدرسه ایران زمین، دوره فوق دیپلم کتابداری را به منظور تربیت تکنسین کتابدار با مهارت منشیگری و نیمه حرفه‌ای دایر کرد، و در حدود سال ۱۳۵۳ این مؤسسه در توسعه برنامه‌های آموزشی خود، دوره لیسانس کتابداری را نیز ایجاد کرد. بعدها دانشکده علوم تربیتی دانشگاه اصفهان و دانشگاه مشهد نیز برنامه‌های مشابه رشته فرعی کتابداری دانشگاه تهران را به اجرا درآوردند.

همچنین دانشگاه شیراز، رشته فوق لیسانس کتابداری و اطلاع رسانی را در سال ۱۳۵۳ تأسیس کرد؛ و در دانشگاههای شهید چمران و الزهراء، به ترتیب در سالهای ۱۳۵۶ و ۱۳۵۷ دوره فوق دیپلم آموزش کتابداری دایر شد.

مروری کلی بر برنامه‌های قبلی آموزش کتابداری کشور، بیانگرفقدان دروس انتخابی و سرگزاری سمینارهاست که وجود آنها می‌توانست در نشوونمای خلاقیت دانشجویان بااستعداد و تمایز آنها از یکدیگر کاملاً مؤثر باشد.

در سال ۱۳۵۷، دوره فوق لیسانس کتابداری و اطلاع‌رسانی دانشکده علوم تندرستی در تهران شکل گرفت که تأکیدش بیشتر به تربیت کادر متخصص برای کتابخانه‌های مراکز علوم پزشکی بود.^۲

کتابخانه دانشکده علوم تندرستی مرکز پزشکی ایران با کتابخانه ملی پزشکی در بتسدا (Bethesda) مریلند امریکا که مرکز کمک‌دهنده خدمات پزشکی درخاورمیانه است، در مورد تحقیات پزشکی مرتبط با مدلارز (Medlars) و تاکس لاین (Toxline) از طریق ترمینال کامپیوتری پیوسته آن-لاین (on-line)، ارتباط ایجاد کرد و به حدود ۲۳۰۰ عنوان مجله که تحت پوشش ایندکس مدیکوس قرار داشت، دسترسی پیدا کرد.^۳

در حال حاضر در برنامه دوره‌های آموزشی کتابداری کشور تجدیدنظر کلی به عمل آمده و گروه برنامه‌ریزی شورای عالی انقلاب فرهنگی برنامه‌های دوره‌گردانی و کارشناسی کتابداری و کارشناسی ارشد کتابداری و اطلاع‌رسانی را تهیه و تدوین کرده است، ولی هنوز هم برنامه‌های ما در مجموع نسبت به امکانات تکنولوژی جدید و پیشرفته عقب مانده است. از نظر کلی باید بدانیم که در سه دهه اخیر تکنولوژی جدید در مسائل کتابخانه‌ای و اطلاعات تأثیر و دخالت داشته است، و این تأثیر و تکامل به سه پدیده زیر بستگی داشت:

علوم کامپیوتر (computer science)

تکنولوژی قابل خواندن با ماشین (Machine readable technology)

تکنولوژی میکروفرم (Microform technology).^۴

تکنولوژی میکروفرم، بعد از جنگ جهانی دوم در پدیده‌های صنعتی و تجاری پا به عرصه وجود گذاشت و سپس در رشد و افزایش مسائل انتشاراتی، کتابها و نشریات ادواری کاربرد پیدا کرد. تأثیر تکنولوژی میکروفرم در ذخیره مواد کتابخانه‌ها و تنظیم بایگانیها بر کسی پوشیده نیست، و در مجموع از به‌عم آمیختن تکنولوژی کامپیوتر و میکروفرم بود که در ذخیره اطلاعات و بازیابی آن موفقیت کامل حاصل شد.

کامپیوتر از حدود سال ۱۹۶۰ م.، ۱۳۴۰ ه. ش.، در خدمات کتابداری و کتابخانه‌های کشورهای پیشرفته وارد صحنه شد که بیشتر در کاتالوگها و بخش امانت به کار می‌رفت؛ وقتی که اطلاعات اساسی تنظیم کاتالوگها به کامپیوتر سپرده شد، تعدادی از

مراکز خدمات ایندکس و تجزیه و تحلیل مطالب نیز پایه‌های اساسی انتشارات چاپی خود را بر آن قرار دادند. در حدود سال ۱۹۷۰ سیستم تحقیقاتی ثبت موضوعات مهم مقالات روزنامه‌ها، از کامپیوتر استفاده شد، همچنین در ضبط بعضی از متون قانونی و قضایی نیز به کار آمد؛ در همین اوان بود که اصطلاح نشر الکترونیک و جامعه بدون کاغذ زبازد محافل گردید. در سال ۱۹۸۰ سیستم مستقیم استفاده اطلاعات از کامپیوترها کاملاً متداول شد که در سطوح مختلف و با تجارب متفاوت به کار گرفته می‌شد و در بعضی مواقع به شناسایی و کمک متخصصین کاملاً با تجربه نیز احتیاج داشت.^۵

به مرور زمان این پدیده‌ها آنقدر شناخته شدند و متداول گردیدند که امکان کاربرد فردی از آنها نیز میسر شد. به عنوان مثال ضبط دایرةالمعارف کامل و تجدید چاپ کلکسیونهای رنگی موزه‌ها، و برنامه‌های فرهنگی، و کاتالوگهای کتابخانه‌های بزرگ را می‌توان بر روی «ویدئودیسک»های به ارزش تقریبی بیست دلار و یا قدری بیشتر، انجام داد تا قابلیت استفاده فردی و همگانی پیدا کند.^۶

در سال ۱۹۸۲ روزنامه تایم نیویورک به کامپیوتر لقب «مرد سال» داد، با خاطر نشان کردن اینکه ماشین مزبور می‌تواند در عین حال تأثیرات بسیار مطلوب و یا خطرناکی در حوادث جامعه داشته باشد.

استفاده از کامپیوتر، خود نمونه‌ای از شواهد بی‌شمار نفوذ تکنولوژی سیستم اطلاعات و ارتباطات خودکار، در زندگی ماست. در زمان حاضر رشد مارپیچی شکل تکنولوژی جدید و پیشرفته اطلاعات، ما را کاملاً دربر گرفته است؛ به صورتی که تکنولوژی روش کار متخصصان علوم و دانشمندان را تغییر می‌دهد، اگرچه آنان نیز به نوبه خود باعث تغییر و تکامل مجدد تکنولوژی می‌شوند. وقتی که در نوشته‌های دانشمندان از صنعتی شدن کار-هوشمند، دومین انقلاب صنعتی و اطلاعاتی شدن جامعه، سخن گفته می‌شود، به معنای نفوذ تکنولوژی خودکار اطلاعات و توسعه اختراعات جدید شگرف در این باب است، و به همین دلیل بسیاری از تحقیقات قدیمی انجام شده در اطلاعات و انفورماسیون، کهنه و نامطمئن شده و برای تصحیح و جمع‌آوری و پخش مجدد، به استفاده از ابزار الکترونیک نیاز است.

آثار مخصوص این تکامل مسلماً به پدیده‌هایی بستگی خواهد داشت که محققان هر منطقه به قدر توانایی خود قادر به درک آن باشند. واضح است که ازدیاد این قبیل اطلاعات، باعث تغییر روش کار، دیدگاهها و نحوه اطلاعات جستجو شده و تغییر روش تحقیق خواهد

شد، و در نتیجه، احتیاجات کنونی بعضی از جوامع شغلی نمی‌تواند با محیط‌های دیگری که پیشرفته‌اند، یکسان باشد؛ در حالی که خواه ناخواه و به‌طور مداوم، اطلاعات تکنولوژی جدید، ما را بمباران می‌کند.

گاهی اوقات می‌توانیم از خود سؤال کنیم که تکنولوژی کاملاً جدید در زندگی شخصی و شغلی ما مشخص‌کننده چه چیزی می‌تواند باشد و ما چه تأثیری بر آن می‌توانیم داشته باشیم؛ با در نظر گرفتن اینکه کثرت انتشار عناوین فوق‌العاده زیاد در این مورد و یا در موضوعات مشابه و نزدیک به آن تعجب‌آور است.

به‌هر حال، موقعیت ما نسبت به مسائل مزبور به‌هر صورتی که باشد، ما به‌ناچار باید تشویق‌کننده تغییرات یادشده باشیم و با زمان پیش برویم؛ به‌خصوص وقتی که متوجه می‌شویم تکنولوژی اطلاعات و ارتباطات خودکار مانند یک اختراع واقعی در جامعه، جا افتاده است، باید بدانیم که آثار عمیق و چند جانبه‌ای را نیز در تکامل آینده اجتماع دارا خواهد بود که مسلماً مسائل کتابخانه‌ها در کنابداری نیز در شمار آن است.

در یکی از نظریه‌های مدیریت و اداره امور آمده است که ادامه حیات یک تشکیلات در مقیاس وسیع، به‌نرمشی بستگی خواهد داشت که توسط آن، قدرت تطبیق و هماهنگی با تغییرات به‌وجود خواهد آمد. بنابراین، باید دانست که ادامه کارهای سنتی در کتابخانه‌ها و انطباق آن با محیط جدید به‌هر طریقی که امکان داشته باشد - یکی از اقدامات اساسی است که باید صورت گیرد.

در جامعه‌ای که تحت پوشش تکنولوژی انفورماسیون و اطلاعات و ارتباطات خودکار قرار می‌گیرد، همبستگی انسانها با هم، به‌طور منظم افزایش می‌یابد و در تمام ارتباطات تلفنی، پیامها، نامه‌ها، سخنرانیها، تدریس و غیره، تسهیلات چشمگیر ایجاد خواهد شد؛ ولی هر بار که یک تکنولوژی جدید وارد جامعه می‌شود، باید در عکس‌العمل انسانی آن توازن موجود باشد؛ زیرا در غیر این صورت، کاربرد آن تکنولوژی در جامعه به‌تدریج تضعیف و بالاخره طرد خواهد شد. مثلاً زمانی که تلویزیون وارد جامعه شد، به‌خاطر حرکت تسکین‌دهنده اجتماعی و سرگرمی‌ای که با خود به‌همراه داشت، به‌آسانی مورد پذیرش عامه قرار گرفت؛ البته، باعث تکامل و رشد فرهنگی گردید و در توسعه افق دید انسانها نیز مؤثر واقع شد. هواپیما نیز باعث تسریع دیدارها و ملاقاتها در مکانهای مختلف، و تنظیم ارتباط مستقیم افراد با هم شد. هر قدر که تکنولوژی بیشتر به اجتماع وارد می‌شود، به‌همان اندازه، تمایل انسانها در برقراری ارتباط نزدیک با هم بیشتر خواهد شد.

آن چیزی را که شبکه‌های اطلاعاتی، خیلی ارزان در اختیار ما قرارداد و دیوان‌سالاری هرگز نتوانست به وجود آورنده آن باشد، «همبستگیهای افقی»^۷ است؛ بدین معنی که شبکه‌های اطلاعاتی دارای تعلیمات و امکاناتی هستند که می‌توانند انسانها را طوری در تماس مستقیم با حل مسائل جستجو شده قرار دهند که به هدایت و گرفتن دستور از بالا، نیازی نباشد.

کتابخانه‌ها با به کار گرفتن شبکه‌های اطلاعاتی و ارتباطی تکنولوژی جدید، نه تنها در سطح ملی، بلکه در سطح بین‌المللی نیز به مراتب بیشتر از قبل می‌توانند شناساییهای خود را به اشکال مختلف و به آسانی با هم مبادله کنند؛ وقتی که وظایف مزبور در مقیاس وسیع به اجرا در آید و شناساییهای سنتی و تکنولوژی جدید با هم به کار گرفته شود، کتابخانه می‌تواند به چنان سطحی از ارائه خدمات دست یابد که تصورش نیز به آسانی میسر نیست.

در بیشتر موارد از تکنولوژی اطلاعات در پیشبرد پدیده‌های تکنیکی استفاده شده است و غالب نظامهای رشد یافته مانند 1 MARC، 2 OCLC، 3 WLN، 4 UTLAS، 5 RLIN و غیره توسط کتابداران برای کتابداران دیگر طراحی شده است. این نظامها باعث ازدیاد و باروری هر چه بیشتر فعالیت‌های کتابداری است و به طور یقین می‌توان گفت که بدون آنها، فعالیت کتابخانه‌ها، مجدداً در همان سطحی قرار خواهد گرفت که بودجه قابل توجهی در اختیار نداشتند.

به هر حال، در وضع کنونی، باید تکیه بر این باشد که با تکنولوژی جدید بتوان خدمت مطلوبی به استفاده کنندگان کتابخانه‌ها ارائه کرد و سیستم تحقیقاتی باید به گونه‌ای باشد که پژوهشگر با در دست داشتن یک کامپیوتر شخصی و مجموعه نرم افزار (Software Packages)، بتواند با آموزش مختصری از برنامه‌های اساسی و تدوین - شده، کاملاً استفاده کند.

استفاده از ویدئوتکس (Videotex)، ابتدا در یکی از کتابخانه‌های عمومی انگلستان در مقیاس نسبتاً کوچکی متداول شد و بعدها در امور بخشهای خصوصی و مقاطعه کاریهای بزرگ نیز مورد استفاده قرار گرفت. در یک کتابخانه، سیستم ویدئوتکس خصوصی، امکانات بیشتری را نسبت به یک روش ملی قدیمی، در اختیار قرار خواهد داد؛ به خصوص برای اینکه می‌تواند در جهت احتیاجات موضعی گوناگون نیز مورد استفاده قرار گیرد.

سیستمهایی نظیر «ارتباط تصویری از راه دور» (Visual telecommunication)، «ارائه متن از راه دور» (Teltext)، «کنفرانس از راه دور» (Tele conferencing)

و نظایر آنها، به سرعت در حال رشد هستند؛ این وسایل در خدمت اطلاعاتی، در کتابخانه‌ها، در تحقیقات، در فروش مکاتبه‌ای، در ارتباطات، در تعلیمات از راه دور، در تفریحات و سرگرمیها، در خدمات مالی و بازرگانی، در حفاظت از زندگی و متعلقات آن و حتی در رابطه بین گروهی و ارتباط بین دولتها نیز به خوبی مورد استفاده قرار می‌گیرند.^۸

کاتالوگهای کتابخانه‌ها به طور سنتی، ما را به کتابها و یا مجموعه‌های دیگری که در اختیار کتابخانه است، هدایت می‌کند؛ در حالی که منظور اساسی برخی از مراجع کنندگان به کتابخانه‌ها، ممکن است جستجوی اطلاعات ویژه و یا دریافت یک کمک علمی در مقیاس نسبتاً وسیع باشد. کتابدار با استفاده از وسایل جدیدی همچون کامپیوتر و ارتباط از راه دور و وسایل و ابزار هوشمند (Intellectual Tolls) دیگری که در زمینه‌های جمع‌آوری و تجزیه و تحلیل و ذخیره و بازیابی و انتشار اطلاعات وجود دارد، می‌تواند به او کمک کند. تکنولوژی جدید می‌تواند با ایجاد تسهیلات چشمگیر در امور جاری کتابخانه‌ها، نظیر سفارشات، فهرست‌نگاری، خدمات مرجع، گردش و امانت بین کتابخانه‌ای کاملاً مؤثر باشد. در زمان حاضر، کتابخانه باید مانند یک سرچشمه اطلاعات در جامعه عمل کند؛ این جامعه می‌تواند یک مرکزیت جغرافیایی نظیر شهر، استان، و یا یک مرکزیت اداری مانند خدمات دولتی و یا دانشگاهی، و یا یک تشکیلات تحقیقاتی و حتی مقاطعه‌کاری و غیره باشد.

شبکه‌های کامپیوتری به استفاده کنندگان این امکان را می‌دهد که از دفتر کارشان به طور مستقیم به خدمات اطلاعاتی و ارتباطی قابل توجهی دسترسی پیدا کنند. علاوه بر آن، توسط ایستگاههای اطلاعاتی که روی میز تحریرشان (Terminal on the desk) قرار می‌گیرد و از طریق کانالهای ارتباطی خواهند توانست اطلاعات لازم را به دست آورند؛ بدون اینکه حتی بخواهند جا بجا شوند. از طرف دیگر با در اختیار داشتن یک راه ارتباطی واحد، نه تنها می‌توانند به اطلاعات کتابخانه، و به تحقیقات پیوسته آن، و به برگه‌های اطلاعاتی، و بانک اطلاعات و داده‌ها، دسترسی داشته باشند، بلکه می‌توانند در انجام دادن ارتباط امور شخصی خود نیز از تسهیلاتی بهره‌مند گردند.

اگر مراجع کنندگان به کتابخانه‌های ما، در سطح ملی و بین‌المللی، به آسانی به وسایلی نظیر تله‌فاکس (Telefax)، دسترسی داشته باشند، کتابخانه، موقعیت بسیار عالی به دست خواهد آورد و کارش نسبت به سایر ارائه‌کنندگان خدمات عمومی برتری خواهد یافت؛ بدین ترتیب، کتابخانه‌های ما در قلب اجتماعی که تحت تأثیر تکنولوژی جدید اطلاعات و

ارتباطات قرار دارد، به‌مثابه‌ی کانون فرهنگ و ارتباط فرهنگی باقی خواهند بود، و می‌توانند در گسترش فرهنگی جدید که تکنولوژی به وجود خواهد آورد، وظیفه‌ای به‌عهده بگیرند و به خدمات اجتماعی و فرهنگی خود وسعت بخشند.

به‌عنوان مثال، کتابخانه پیکس پیک (Pikes Pike) در ناحیه کلرادو (Colorado) آمریکا، قبل از سال ۱۹۸۳ م. در خصوص منابع عمومی، پرونده‌هایی تهیه کرده است که در میان آنها تقویم اتفاقات، راهنمای خدمات اجتماعی، کلوپها و برنامه‌های تعلیماتی و فعالیتهای خلاق دیده می‌شود. این پرونده‌ها به انضمام «کاتالوگهای پیوسته» کتابخانه، تمامی دریک کامپیوتر که به نام مگجی پلیس (Maggie's Place) نامیده می‌شود، قابل دسترسی است؛ این کتابخانه و شعبات آن به ۱۵ کانال انتهایی ویا پایانه (Terminal) نیز مجهز است که در دسترس عموم قرار دارد و می‌توان مستقیماً به پایگاههای اطلاعاتی (Data Bases) دسترسی داشت. علاوه بر آن، ۶۰۰ مراجعه کننده و خواننده کتابخانه مزبور نیز دارای کامپیوتر شخصی (PC) مربوط به خود هستند که می‌توانند از منزل ویا محل کارشان به این پرونده‌ها دسترسی داشته باشند.^۹

نظیر پدیده مزبور، نه تنها در کتابخانه‌ها کاربرد دارد، بلکه در بیمارستانها نیز با تغییرات کمی از نظر محتوی، در زمینه مسائل پزشکی و درمانی، مورد استفاده قرار می‌گیرد و حتی در تنظیم ساعتهای رفت و آمد سیستم اتوبوسرانی شهرهای بزرگ نیز به کار می‌رود. در غالب بیمارستانها، خلاصه پرونده بیمارانی بستری ویا درمانگاهی را که معاینه و معالجه شده‌اند، متخصصان اطلاعات پزشکی تنظیم می‌کنند و به کامپیوتر مادر می‌دهند؛ و هر بخش بیمارستانی یک کانال مخصوص به خود دارد که بدین وسیله در مواقع ضروری می‌تواند با ارائه نام و کد مخصوص بیمارانی که برای چندمین بار مراجعه می‌کنند، سوابق آن را دریافت دارد. این پدیده - صرف نظر از سرعت و عدم اتلاف وقت - از انباشتن پرونده‌های بسیار در بایگانیهای نسبتاً بزرگ و متروک نیز جلوگیری می‌کند.

با در نظر گرفتن مجموعه وسایل، کاملاً روشن است که کتابخانه‌ها اعم از عمومی، دانشگاهی، تحقیقاتی، صنعتی و پزشکی باید به تدریج مشمول این تغییرات باشند، و گرنه با توجه به مقتضیات زمان و تکنولوژی جدید از کارآیی خوبی برخوردار نخواهند بود.

کیفیت روش P که بر اساس آن، می‌خواهیم کتابخانه‌های خود را در آینده بازسازی و هدایت کنیم، به نحوه تنظیم منابع آن بستگی دارد. بنابراین، باید ترجیح بدهیم که در این زمینه، از تکنولوژی اطلاعات استفاده کنیم. بعضیها شاید هنوز آمادگی پذیرفتن چنین

پدیده‌هایی را نداشته باشند و یا شاید خود را خیلی دورتر از سطح ایده‌آل احساس می‌کنند. ما نباید توقع داشته باشیم که به زودی به آن چه که در بعضی کتابخانه‌های امریکا و یا در سایر کشورهای پیشرفته می‌گذرد، یکجا دسترسی پیدا کنیم، خود آنها هم یکباره و به آسانی به تمام این مواهب تکنولوژی جدید دسترسی پیدا نکرده‌اند.

به عنوان مثال، در ایالات متحده امریکا ۵۰ سال طول کشید تا ۵۰٪ از منازل تلفن در اختیار داشته باشند، و یا اینکه ۸ سال طول کشید تا ۵۰٪ از خانه‌ها از تلویزیون استفاده کنند، ولی در کمتر از مدت ۵ سال در همان کشور ۵۰٪ از منازل و مؤسسات خصوصی کامپیوتر را به خدمت گرفتند.

به هر حال، در مقابل تغییرات سریع وضعیت یاد شده که انتظار آن می‌رفت؛ نمی‌توانیم امید داشته باشیم که در موقعیت کاری و حرفه‌ای خود، برای همیشه ثابت باقی بمانیم. تغییرات آینده در این زمینه ما را مجبور خواهد کرد که بازآموزی را به صورت مجدد و مکرر پیگیری کنیم.

ناگفته نماند که برای استفاده از وسایل کامپیوتری مربوط به تکنولوژی جدید و پیشرفته در زمینه‌های مختلف کتابداری، آموزش و خودآموزی نه تنها باید در سطح کتابداران و کارکنان تعمیم داده شود، بلکه باید مراجعین و استفاده‌کنندگان نیز در سطح جداگانه‌ای آموزش ببینند؛ حتی بعضی از مدیران امور صنعتی بزرگ عقیده دارند که تا ۵۰٪ از کارگران در کشورهای پیشرفته باید در مورد پدیده تکنولوژی اطلاعات، آموزش مستقیم ببینند.

مدارس کتابداری ایران و کتابخانه‌ها باید مسئولیتهای جدید را به عنوان تسهیلاتی در پیشبرد امور بپذیرند و اگر این مدارس نتوانند امکانات و تعلیمات مورد لزوم را برای روبروشدن با تغییرات جدید آماده کنند؛ باید شیوه دیگری برگزینند. ما باید در خود این تمایل را ایجاد کنیم که قدرتمان را در جهت مسائل جدید صرف کرده، راه‌های جدیدی نیز برای این موضوعات ارائه کنیم، ولی هر کشوری باید به اقتضای رشد و براساس اوضاع اقتصادی و وضعیت سوادآموزی خود اقدام نماید.

به هر حال به نظر می‌رسد که در آینده، یک نوشته باید به صورت کتاب، میکروفیش، دیسک و نوار و یا باند مغناطیسی (Magnetic tape) درآید تا تمام توقعات استفاده‌کنندگان به خوبی برآورده شود و جایگاه تجاری آن نیز محفوظ بماند.

در بعضی از نوشته‌ها، به جملاتی نظیر «دفاتر آینده» و یا «دفاتر بدون کاغذ» که مترادف

یکدیگرند برخورد می‌شود که بلافاصله، فکر از بین رفتن کتاب را به ذهن متبادر می‌کند، پدیده‌ای که نتایج بسیار ناگوار برای کتابخانه‌های سنتی دربر خواهد داشت.

برخی با توجه به اینکه تهیه کاغذ از نظر اقتصادی ارزان تمام نمی‌شود و از طرفی لازمه تهیه آن نیز قطع درختان و در نتیجه از بین بردن منابع طبیعی است، عقیده دارند مصرف کمتر کاغذ هم از نظر اقتصادی مقرون به صرفه است و هم برای محیط‌زیست مفید است و گفته‌اند تکنولوژی جدید کامپیوتری کردن اطلاعات به جای ثبت آنها در کتابها، باعث صرفه‌جویی در مصرف کاغذ می‌شود؛ ولی می‌دانیم که تجربه خلاف این را نشان داده است.

بهر حال، چون جمع‌آوری و نگهداری کتابها و اسناد در آرشیوها و کتابخانه‌ها، برای حفاظت دانستنیهای بشر و انتقال آن به نسلهای آینده لازم است، حتی اگر تکنولوژی جدید، ثبت اطلاعات بر اسناد کاغذی و چاپ کتاب را نیز تهدید کند، ناچاریم کتابخانه‌های خود را به روشهای جدید مجهز کنیم.

مسئله روش جدید، بر چگونگی ارتباطهایی که تا کنون بین نویسنده، ناشر، کتابفروشی و کتابدار وجود داشته است، تأثیر می‌گذارد و در روشهای جاری مربوط به حق مؤلف دیگر گونیهایی ایجاد می‌کند و حقوق جدیدی نیز برای تهیه برنامه‌ها و اطلاعات کامپیوتری، عکسبرداریها و فتوگرافها نیز ایجاد خواهد شد که می‌تواند به نوبه خود، بر مشکلات بیفزاید؛ ولی کشورهای پیشرفته برای تمام این مسائل، اصولی را در نظر گرفته و اجرا کرده‌اند که ضمن به کار گرفتن ابتکارات خود از آن تجربه‌ها نیز استفاده کنیم و به تدریج، کتابخانه‌ها و مراکز اسناد خود را با استفاده از تکنولوژی جدید، بازسازی کنیم.

یادداشتها

۱. سجادی، ضیاءالدین، «نخستین کلاس کتابداری در ایران»، خبرنامه انجمن کتابداران ایران؛ ش. ۵، بهار ۱۳۵۱، ص ۲۷-۳۰.

2. Miles, M, Jackson; *Contemporary Developments in Librarianship; An International Handbook*; London: Library Association, 1981, P. 135-154.

3. *Ibid*; P. 531-532.

4. *Ibid*.

5. Bernstein, Lionel M., Elliot R. Siegel and Charles M. Goldstein. The Hepatitis Knowledge Base: a Prototype information transfer system; *Annals of Internal Medicine*; 1980: 93, (Part 2). 169-191.
6. Goldstein, Charles M; *remarks made during a presentation at the Center Medical Universitaire; Universite de Geneve, 21 March 1983.*
7. Naisbitt, John; *Megatrends: ten new directions transforming our lives*; New York, Warner Books, 1982, p. 290.
8. Wallenstein, Gerd D. Visions to stay home by; Visual services for home delivery; *Telecommunications Policy*; June 1982, p. 74-86.
9. If your library Wants to do more than check out books, then Maggie's place is for you; *Colorado Springs; Pikes Peak Library District 1983, 1 folded pamphlet, P. O. Box, 1579, Colorado Springs, Colorado 80901.*

Bibliography

1. Barnett, Patricia. *An Art Information System: From Integration to Interpretation Library Trends*, p. 37, Fall, 1988.
2. Dippel, Gene And House, William C.; *Information Systems, Data Processing And Evaluation*; Illinois: Scott, 1969.
3. Lancaster, F. W. Fayen, E. G.; *Information Retrieval On-Line*; Los Angeles: Melvill, 1973.
4. Salton Gerard & Mc Gill, Michael J.; *Introduction to Modern Information Retrieval*; Auckland: Mc Graw-Hill, 1983.